

АЧА-ПАЧА КАЛАВЕСЕМ

Василий ДАВЫДОВ

КУЛЯ

Эпир «Хёрлэ Салтар» колхозра пурнатпяр. Колхозан пысак сад пахчи пур. Кәҗал унта, улма йываҗҗисем хушшине, пахча сымәҗәсем— арбуз, дыня, помидор, хаяр, кишёр акса хаварчәс. Вәсем пурте лайах шатса тухрәс. Йываҗҗен хушшине пәхсан, теләнетәп: симәс кавир сарса тухнан туйанатъ.

Пёрре җапла, хәвеллә аша кун, пире анне сад пахчине кишёр сума илсе кайрә. Сад пахчинче сывлаш ытарма сук лайах, уҗа: кәкәр тулли сывла-сывла илетән. Кайаҗҗексен юрисем ирхи сывлаша чәтрентерсе инҗе-инҗе янәраса каяҗҗә. Уйрамаҗҗе сепәҗ шәпчәк сасси чуна килентерсе яратъ.

Хәрсә сум сумланә вәхәтра, кәтмен сәртен, пире Саша:

— Пәхәр-ха! Пәхәр! Унта мән мәлтлетет? — терә. Чәнах та, йәрансем хушшинче пәр кәвакарчән сүлелле сике-сике илет.

— Мән пулнә-ши аша, ситсе пәлес,—тетәп әпә.

Сашапа иксәмәр те, кайаҗҗе хәраса вәҗсе ан кайтар тесе, майәпен, ним сас-чәвәсәр, пәшкәнсе утса пыратпяр.

— Әй, ку алла вәреннә кайаҗҗе пулас, пиртен пёрре те хәрамасть,—тет Саша. Анчах вәл калани тәрәсәх пулмарә: кәвакарчән пире курсанах, сасартәк шикленсе үкрә, темиҗе хутчен сике-сике илчә, вәҗме тытанса пәхрә, җапах та хай сәр сүмәнчен пәртак та сәкленеймерә.

— Мән пулнә-ши аша? — ыйтатпяр эпир пәр-пәринчен. Саша кайаҗҗе майәпен тытрә те сүлелле йәтрә. Кәвакарчән сиссе тәракан, ялтәркка күҗәсемпе пирән сине вәҗәмсәр пәха-пәха илет: хайне пулашу пама ыйтан туйанатъ.

— Куратән-и,—терә әпә Сашапа,—унан сунаттисем аманнә... Чәнах та, кәвакарчән, тем пекех вәҗәсәшән пулсан та, сунаттисене хуска-таймасть. Эпир аша киле илсе кайма шутларамәр. Пирән шухаша анне те хапәл турә, ырларә.

ЧИ ПЫСАККИНЕ, ЧИ ТУТЛИНЕ, ЧИ ХЁРЛИНЕ

Пирән килте чечексем нумаи. Эпир вәсене кашни кунах шыв сапса тәратпяр. Чечексене мәншән шыв сапатпәр-ха, тесе ыйтсан, анне пире яланах җапла аналантарса паратчә: үсәнтәрансем те, чәрчунсем пекех, сывлаҗҗә, апат сиеҗә, тетчә.

Паян анне чечексене сапма Сашапа иксәмәре хушрә. Әпә хамән пәчәк симәс витрене илтәм те шыв асма тухрам. Анчах та Саша анне каланине итлемерә, пәр-икә хутчен найкәшса илчә те:—Пус ырататъ,—тесе урама тухса вәҗтерчә. Унта ачасемпе выляма пусларә: сикет, чупатъ, мән-мән кәна тумастъ пулә! Анне сакна курчә те мана хай патне чәнсе илчә:

— Куратән-и, Сашапа пуҗә мәнле «ырататъ»,—терә вәл. Әпә нимән те чәнмерәм, хам ашамра Саша аннене күрентернәшән тарәхса илтәм. Анне мана хайне итленәшән мухтарә, чечексене сапса пәтерсен:

— Халә ёнтә урама кай, выля, уҗәлса сүре,—терә. Хай вара магазин тухса кайрә. Унтан анне пирән валли панулми илсе килчә. Эпир уншан сав тери савантамәр. Уйрамаҗҗе Саша ниҗта кайса кәреймест:

МАНМАН ИККЕН

Пирән Шарик ятлә йытә пур. Вәл виҗә савәр туса пачә. Эпир вәсене пурне те ят патамәр. Пәрне—Моҗка, тепәрне—Хураҗка, виҗәмәшине—Улайкка, тесе чәнеттәмәр. Йытә сурисене Саша шәлләм сав тери юрататчә: кашни кунах апат ситеретчә, сәмҗе ыраң хәтәрлесе паратчә. Йытә сурисем аша хайсем те кәтсе сәҗ тәратчә, картишне тухсанах ун патне чупса пыратчә, ачашланма пуслатчә.

Ик-виҗә уйаха ситсен, йытә сурисене атте сынсене пачә. Пәрне, йәм турине, колхоз сад пахчине сыхлакан Макар мучи илсе кайрә; теприне, хамәр тәслине, Анисса апана, виҗәмәшине, улараххине, утарта ёҗлекен Иван пиччене парса ятамәр. Унтанпа пәр сул ытла иртрә ёнтә.

Кәҗал колхоз пахчинче панулми, слива, крыжовник, хамла сырли лайах пулчә.

Пәр ирхине эпир ачасемпе сав улма-сырласене кайса курма шутларамәр. Пирәнне пәрле унта чарусәртарах Илюш та пычә. Вәл сад пахчине алакран мар, карта урлә кәҗса кәме пусларә... Унччен те пулмарә, сад пахчинче йытә хаяррән вәрни илтәне кайрә. Илюш, хай те туйса илеймерә пулас, урамалла сирпәнсе те тухрә. Ун хыҗҗән йытә вәҗтерсе пы-

— Тәрәс таватәр... Кайаҗҗексем хурт-кәпшанкәсене пәтерәҗә,—терә вәл.

Пирән килте чәрсәр ула кушак пур. Аша эпир Куштан тесе чәнетпәр. Куштан кәвакарчән илсе килнине сиснә те ниҗта кайса кәреймест, пәр кәтесрен тепәр кәтесе чупса сүрет, пирән пата пыратъ, ик уран сүлелле тәратъ. Эпир аша аманнә, пәр айаҗҗәсәр кайаҗҗе күрентерме ирәк пама-рамәр. Читләх турамәр. Унтан кәвакарчәна:—Ку сан сурту пулатъ, унта эсә саванса, никаман та хәрамаҗҗе пурән,—терәмәр. Читләх аша сәкәр татәкәсем хутамәр, шыв лартса патамәр. Эпир килте сук чухне кәвакарчәна асанне пәхатчә. Кайаҗҗе пурәна киле пире иленсе ситрә, кашни кун:—Куль-Куль-Куль!—тесе калама тытанчә. Саванпа та эпир аша хайне те Куля тесе ят патамәр. Пәр виҗә уйахран пирән чәрсәр Куштан та Куляпа киләштерсе пурәнма тытанчә. Вәл яланах ун читләхә патне пырса ларатчә, кайаҗҗе сине пәха-пәха илетчә.

Пәр ирхине эпир кәвакарчәна читләхрен кәлартамәр. Вәл сунаттисене сулкаласа илчә те тәрәх асанне хулпусҗийә сине пырса ларчә. Хай кәтмен сәртен: «Куль-Куль!» тесе илемлән юрласа ячә.

— Эсә, Куля, сав тери лайах, ыра чунлә кайаҗҗе,—терә аша анне.

Сентябрән 1-мәшәнче ирхине эпир шула кайма хәтәрлентәмәр. Сав кун асанне пире җапла каларә:—Ачасем, паянтан кәвакарчәна ирәке кәларса ярә. Халә унан суначә юсаннә ёнтә,—терә. Эпир асанне шухашәпе киләшрәмәр.

— Ярас, ярас... Хайнә таванәсем, тантәшәсем патне кайтар,—терә мәр.

Пирәнне пәрле урама асанне те тухрә.

Саша кәвакарчән ури вәҗне хәрлә лента сыхрә.

— Мир кайаҗҗе вәҗсе пыни инҗетренех курантар!—терә вәл. Әпә кәвакарчәна кәмәллән ачашласа илтәм те вәҗтерсе ятам. Хамәр пурте: «Чи-пер кай, сулу теләлә пултар!» тетпәр. Кәвакарчән тәрәре, пирән пуҗ теләнче, пәр-икә хутчен савранса илчә, ункә турә, унтан кәвак пәләт хушшине кәрсә кайрә.

— Мана чи пысаккине! чи тутлине! чи хәрлине!—тесе кәшкәрәтә. Анне ун сине пәхса илчә те майәпен сәҗ җапла каласа хучә:

— Саша, эсә ытла та наян. Әпә хушшине итлеместән. Паян та, ака, чечексене сапма үрктән,—терә. Саша сав вәхәтра намәсланнипе пәрре хәрлесе, тепре шуралса кайрә.

Анне ман сине пәхрә те:—Паян чи пысак, чи тутлә, чи хәрлә панулми Гена илме тивәҗлә,—терә. Вәл мана чәнах та карҗинкәран чи пысак, чи тутлә, чи хәрлә панулми илсе тыттарчә. Әпә уншан аша чун-чәререн тав турәм, Саша татах та намәсланса кайрә, унталла-кунталла пәхкаласа илчә, вара юлашкнчен чәтаймарә, җапла каларә:—А-и-и-е! Ураһ ун пек тумастәп, эсә мән хушшине яланах итлетәп,—терә. Аннене Саша хайнә йәнәшине йышәнни киләшрә пулас. Вәл аша та карҗинкәран пысак, тутлә, хәрлә панулми илсе тыттарчә.

Юлашкнчен хай:—Әпә наянсене юратмастәп, ёҗе савакан ачасене сәҗ хисепеме пултаратәп,—терә.

Эпир халә Сашапа иксәмәр те анне мән хушшине яланах итлетпәр.

Эпир хәранипе кәшкәрсә ятамәр. Пурте йытта:—Ан ашкән, ситет!—тесе үкәтлетпәр. Анчах эпир каланине йытә хәлхана та чикмест, җаплах хаяррән вәрет. Саша аша палласа илчә. Вәл пирән йытә сурти Улайкка пулнә иккен.

— Ну, юрә, ан ашкән, Улайкка! — терә шәлләм.

Йытә, Саша сассине илтсен, ун патне сил пек вәҗтерсе пычә. Саша сасартәк хәраса үкрә, тарма пусларә. Улайкка ун хыҗҗән... Мән тумалла! Йытә Саша сине сикме пусларә, хурине выляткаласа ачашланма тытанчә, хай ниҗта кайса кәреймест.

Улайкка сассине илтсе, Макар мучи сад пахчинчен тухрә. Вәл йытта хай патне йыхәрәтә. Анчах Улайкка шәлләмран пәрре те уйрамасть, ун сүмне сәртәнет, ачашланатъ.

Эпир тинех аналантамәр: Улайкка хайнә сывах тусне—Сашапа халә те манман иккен!

Макар мучи пире пурне те сад пахчине илсе кәчә, аша пулнә улма-сырласене кәтарта савранчә, кашнинех панулми татса пачә. Улайкка та пирәнне пәрлех сүрерә.